Сергій Попов

До питання про стадіальність контенсивної типології мов, розробленої Г. А. Климовим: когнітивно-еволюційний аспект

Cobiss: 1.01
https://doi.org/10.3986/JZ.32.1.09

O problemu stadialnosti v kontenzivni tipologiji jezikov, ki jo je razvil Georgij A. Klimov: kognitivni in evolucijski vidik

Članek obravnava kognitivno in evolucijsko proučevanje stadialnosti v kontenzivni tipologiji jezikov, ki jo je razvil Georgij Klimov, pri čemer je posebna pozornost namenjena kognitivnemu in evolucijskemu pomenu glagolske tranzitivnosti za razumevanje stadialnosti kontenzivne tipologije jezikov. Članek dokazuje, da je upravičeno govoriti o stadialnosti takšne tipologije, saj jo potrjuje vzporedni razvoj zaznavanja maternega govorca.

Ključne besede: kontenzivna tipologija jezikov, stadialnost, kognitivni in evolucijski pristop, percepcija

On the Problem of Stadiality in the Contensive Typology of Languages Developed by Georgy Klimov: a Cognitive and Evolutionary Aspect

This article deals with the cognitive and evolutionary study of stadiality in the contensive typology of languages developed by Georgy Klimov. Special attention is paid to the cognitive and evolutionary significance of verbal transitivity for understanding the stadiality of a contensive typology of languages. The article proves that it is indeed justified to talk about the stadiality of such a typology because it is confirmed by the parallel development of the native speaker's perception.

Keywords: contensive typology of languages, stadiality, cognitive and evolutionary approach, perception

1 Вступ

Як відомо, у контенсивній типології мови поділяються на типи (будови) у залежності від того, наскільки ясно в них, насамперед граматично, виражаються суб'єктно-об'єктні відносини. Універсальність контенсивної типології

Сергій Попов ▪ Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Кафедра загального та прикладного мовознавства ▪ sl.popov@yahoo.com

Автор зазначає, що стаття ґрунтується на даних досліджень, отриманих з існуючих та загальнодоступних джерел, які наводяться у списку літератури

CC BY SA

мов сумнівів не викликає, бо, як зауважив ще Е. Сепір, аналізуючи фразу *The farmer kills the duckling*, «можна промовчати про час, місце, число й про безліч інших понять будь-якого роду, але не можна ухилитися від питання, хто кого вбиває. Жодна з відомих нам мов не може від цього ухилитися ...» (Sapir 1921: 94).

Витоки контенсивної типології беруть свій початок у дослідженнях лінгвістів з XIX століття, причому особливо активно ця типологія, у тому числі як стадіальна (насамперед в роботах І. І. Міщанинова – див., наприклад, Мещанинов 1936; 1940; 1967), розроблялася у СРСР у 20-40-ві роки XX століття (див. про це Климов 1981).

На думку дослідників контенсивності, найбільш повного та якісно аргументованого розвитку контенсивна типологія набула в роботах Г. А. Климова (Климов 1973а; 1973б; 1983). За працями цього видатного вченого нескладно зрозуміти, що він переконаний у стадіальності контенсивної типології, тобто переконаний у стадіальному чергуванні будов «нейтральна → класна → активна → ергативна → номінативна», коли в кожній наступній будові вираження суб'єктно-об'єктних відносин постає все більш чітким, при цьому автор припускає, що рух до номінативної будови може походити не тільки від передуючої їй ергативної будови, а й безпосередньо від активної будови, минаючи будову ергативну (Климов 1983: 169–177). Але по цих же працях добре видно, що цю стадіальність вченому доводиться доводити дуже обережно. Причина такої обережності полягає в тому, що така типологія передбачає порівняння еволюції мов, чого багато лінгвістів не визнають виходячи з міркувань політкоректності. Як пише президент Міжнародного товариства походження мови Б. Бічакджан, «гуманітарії не люблять еволюції. Говорити про еволюцію в лінгвістиці неполіткоректно. У біології цілком коректно і цілком прийнятно говорити, що придбання постійної температури тіла було великим кроком уперед з погляду еволюції і адаптивні переваги теплокровності переважують вигоди попереднього стану холоднокровності. Але якщо в лінгвістиці хтось скаже, що перехід від ергативності до номінативності є великим кроком уперед з точки зору еволюції і що адаптивні переваги номінативного синтаксису переважують вигоди ергативної моделі, на нього негайно накинуться і накинуться з повною впевненістю у своїй правоті»[1] (Бичакджан 2008: 61). На жаль, показане Б. Бічакджаном невизнання еволюції мов призводить до того, що деякі лінгвісти, виявивши в досліджуваній мові прояв будь-якої іншої контенсивної будови, а насправді будови попередньої, роблять поспішний висновок про поворот цієї мови до такої будови, замість того щоб визнати і реліктовий характер такого прояву в на-

1 Як можна бачити, у якості прикладу негативного ставлення до еволюції мов Б. Бічакджан наводить два найбільш вивчені лінгвістами типи саме з контенсивної типології мов.

ступній будові, і принципову неможливість повернення мови до попередньої будови, як це дуже доказово робить Г. А. Климов (Климов 1983: 191–194).

Є ще одна проблема доказу стадіальності контенсивної типології мов. Йдеться про те, що в першій половині XX століття лінгвісти, які відстоювали її стадіальність, постулюючи зв'язок суб'єктно-об'єктної семантики з мисленням, могли спиратися лише на психологічні концепції В. Вундта та Л. Леві-Брюлля, в яких схематично спрощено доводилося, що мислення представників стародавніх цивілізованих і сучасних первісних народів є, на відміну від мислення представників сучасних цивілізованих народів, «пралогічним», що обов'язково позначалося на їхніх мовах. У такої жорсткої схеми не могло не виникнути достатньої кількості скептично налаштованих опонентів, і лінгвісти, що відстоювали стадіальність контенсивної типології мов, не мали змоги аргументовано на таку критику відповісти і тому погоджувалися з нею, або відмовляючись від ідеї стадіальності, як це довелося зробити І. І. Міщанинову, або проводячи цю ідею з великою обережністю, як це робить Г. А. Климов. Так, Г. А. Климов бачить «підстави для висування гіпотези, згідно з якою самі семантичні детермінанти різних мовних типів можуть бути представлені як різні ступені наближення до опозиції суб'єктної та об'єктної засад, що найбільш чітко проводиться у структурі мов номінативної будови. Навіть більше, можна припустити, що саме становлення таких типологічних систем, як активна та ергативна, зобов'язане зрештою послідовному зростанню частки суб'єктно-об'єктного протиставлення семантичних детермінантів номінативних мов» (Климов 1983: 42). Як можна бачити, вчений представляє стадіальність контенсивної типології виключно гіпотетично, причому перші дві стадії не згадує зовсім.[2]

Між тим за останні кілька десятків років психологія значно просунулася вперед у поясненні різних особливостей як мислення зокрема, так і когніції в цілому, і ці досягнення психології та корелюючі з ними лінгвістичні концепції можуть бути залучені для вирішення питання про стадіальність контенсивної типології мов.

Метою цієї статті є когнітивно-еволюційна верифікація стадіальності контенсивної типології мов.

2 Сутність когнітивно-еволюційної концепції мови

Когнітивна лінгвістика, яка природним чином доповнює такі, що заслуговують на повагу, досягнення структуралізму, який десятиліттями шукав від-

2 О. О. Потебня свого часу теж висунув тезу про зростання «у напрямку до минулого байдужості а) суб'єкта та атрибута, б) суб'єкта і предиката і в) суб'єкта та об'єкта» (Потебня 1968: 507), але це теза теж є гіпотетичною.

повіді на питання типу «як?», пошуком відповідей на питання типу «чому?», наполягає на зверненні лінгвістів до даних суміжних з лінгвістикою наук, а саме наук про людину (антропонаук): філософії, логіки, психології, біології, фізіології, нейропсихології, нейрофізіології та інших (Кибрик 1992: 20, 25). Однією з таких наук є філософський напрям «еволюційна епістемологія», принципи якої розробляються в працях К. Р. Поппера та його послідовників, і саме в парадигмі цього філософського напряму з'явився підхід, названий його автором, І. П. Меркуловим, когнітивно-еволюційним (Поппер 2000; Меркулов 2003, 2006). Згідно з цим підходом соціальна еволюція повинна вивчатися в тісній кореляції з еволюцією таких когнітивних структур, як мислення (з його будовою – логікою), сприйняття, пам'ять, увага, уява тощо, а відомості про такі структури слід черпати з антропонаук, які опікуються такою проблематикою.

Дотримання цього принципу дозволило нам з'ясувати такі закономірності. У сучасній когнітивній психології, тобто суміжній з лінгвістикою антропонауці, відомості якої важливі для лінгвістики, основною функцією сприйняття вважається категоризація, яка здійснюється шляхом автоматичного застосування законів логіки як будови мислення. Але якість категоризації будь-якої інформації залежить від рівня сприйняття такої інформації. В етнічній психології та дитячій психології описані три такі ступені: синкретичне сприйняття, поверхневе сприйняття та альтернативне сприйняття. Ці ступені чітко простежуються у двох напрямах когнітивної еволюції людини: в онтогенезі та філогенезі. При синкретичному сприйнятті те, що сприймається, вбачається нерозчленованим, фіксується як цілісне явище без структурних ознак. При поверхневому сприйнятті категоризація того, що сприймається, відбувається за випадково сприйнятою, як правило – найближчою, «такою, що лежить на поверхні» (звідси і назва), ознакою, яка часто є помилковою. При альтернативному сприйнятті інформація, яка сприймається, категоризується за ознакою, що найбільш підходить зі сприйманих паралельно. Альтернативність сприйняття є перцептивною нормою: саме за неї відбувається якісна категоризація.[3]

Ступені сприйняття, які зумовлюють відповідну кожній такій мірі якість логіки, є відомостями, корелюючими з когнітивним аспектом когнітивно-еволюційного підходу. Перехід від синкретизму сприйняття до його поверхневості та від неї до перцептивної альтернативності як перцептивної норми є інформацією, що корелює з еволюційним аспектом когнітивно-еволюційного підходу. Аксіоматично очевидний для когнітивної лінгвістики постулат про зв'язок мови з мисленням у когнітивно-еволюційній теорії мови набуває конкретизації: «якість сприйняття → відповідна логічність мислення → відповідна логічність мови» (докладніше про це – див. Попов 2015: 87–101).

---

3 Детальні відомості про ступені сприйняття у людиноподібних мавп, дітей, первісних людей та сучасних цивілізованих дорослих представлені в (Попов 2013: 5–105).

Когнітивно-еволюційна теорія мови, що має пояснювальну спрямованість, послідовно застосовувалася нами при вивченні історичної еволюції форм російського синтаксичного узгодження (Попов 2013), диференціації російських граматичних варіантів (Попов 2015), перцептивно-логічної еволюції на різних рівнях російської мови (див., наприклад, Попов 2017б) та різних питань мовознавства (Попов 2016, 2017а, 2019, 2020, 2021). Зараз ми вважаємо за можливе й необхідне використати положення цієї концепції для верифікації наявності стадіальності в контенсивній типології мов.

3 Стадіальність контенсивних будов мов у когнітивно-еволюційному висвітленні

3.1 Нейтральна будова

Г. А. Климов припускає, що західноафриканські мови манде (гілка нігеро-конголезької сім'ї), з притаманним їм граматичним синкретизмом, відносяться саме до цієї, нижчої в контенсивній типології, будови, оскільки, на відміну від мов інших контенсивних будов, «вираження суб'єктно-об'єктних відносин у них обмежено виключно сферою лексики (зокрема, від представників класної будови вони контрастно відмінні відсутністю змістовно обумовленої класифікації іменників)», але вже в наступному реченні вчений з властивою йому обережністю повідомляє, що «повна контенсивно-типологічна невивченість цих мов... змушує залишити питання про нейтральний тип відкритим. … Наразі автор не впевнений, що структуру мов манде не вдасться звести до одного з раніше постульованих мовних типів» (Климов 1983: 80), тобто до однієї з інших чотирьох будов контенсивної типології мов. Проте з того часу африканістика суттєво просунулася вперед, і на сьогодні говорити про невивченість мов манде не доводиться, тому є можливість побачити в них те, що раніше було недослідженим.

Так, відомий африканіст В. Ф. Видрін повідомляє, що, незважаючи на переважання в манде ізоляції (Выдрин 2017: 34), у них зустрічаються деякі прояви відмінювання іменників та показники перехідності-неперехідності дієслів. «Синтаксис М. м. дуже стійкий. Базовий порядок слів у простому дієслівному реченні такий: S AUX (DO) V X (S – підмет, AUX – предикативний показник, DO – пряме доповнення, V – дієслівний предикат, X – непрямий член). … Позиція непрямого члена може бути заповнена прислівником, локативним ім'ям або післяйменниковою групою» (Выдрин 2017: 40–41). Як можна переконатися, спеціальні граматичні показники суб'єкта та об'єкта в цьому описі відсутні, непрямий член не називається непрямим доповненням, оскільки він синкретично поєднує в собі не тільки іменники, розрізнення суб'єкта та об'єкта забезпечується порядком слів і, відповідно, лексично.

«Відмінок і відмінювання М. м. загалом чужі, однак у багатьох мовах південної та південно-західної груп протиставляються форми займенників у різних синтаксичних позиціях, що може інтерпретуватися як відмінювання. … Система відмінювання іменників формується в дан і, мабуть, в гоо, де в рамках частини мови іменників виділився клас «локативних імен», що розрізняють по дві і більше відмінкові форми (що виникли в основному в результаті злиття з післяйменниками). Усього в дан можна виділити шість відмінків («загальний», для всіх ядерних синтаксичних функцій, і п'ять периферійних), проте більшість з них маркуються лише на невеликій кількості лексем, і жодна лексема не має форм всіх шести відмінків» (Выдрин 2017: 36). Тут можна бачити, що відмінкові прояви в манде є поодинокими випадками, тобто навіть приблизно регулярне розрізнення суб'єкта та об'єкта не забезпечують.

«У багатьох мовах дуже продуктивна пасивна Р-лабільність; у мовах групи манден і моколі, а також у лоома і кла-дан пасивізуватися може практично будь-яке перехідне дієслово; в інших мовах південної групи пасивна лабільність менш регулярна, але також представлена. При цьому в мовах манден, моколі й соніні в деяких дієслівних конструкціях міститься морфологічний маркер перехідності / неперехідності (у манден і моколі – в стверджувальному перфективі: предикативний показник в перехідній конструкції, дієслівний суфікс – в неперехідній; в мандинка: різні тони у перфективностативному та імперфективному предикативних показниках у перехідній та неперехідній конструкціях, у сонінке: у перфективі – предикативний показник dà у перехідній конструкції, нульовий показник у неперехідній; в інших же мовах (наприклад, кладан) різниця між перехідними та неперехідними вживаннями ніяк не маркується морфологічно» (Выдрин 2017: 37). Як можна бачити, граматичне розрізнення перехідності / неперехідності дієслів у манде теж дуже фрагментарно. Навіть більше, якщо, за свідченням В. Ф. Видріна, у манде відсутня дієслівна категорія стану (Выдрин 2017: 37), яка є обов'язковою умовою перехідності дієслів у номінативних мовах, але при цьому автором згадується пасивізація будь-якого перехідного дієслова (тобто йдеться про пасив без стану), то таку перехідність дієслів манде, як і будь-яку перехідність без категорії стану, неможливо визнати істинною. Ще одним моментом, що вказує на те, що мови манде мають нейтральну або досить близьку до неї будову, є інформація В. Ф. Видріна про те, що в мові дан «є лише елементи формально виражених якісних іменних класифікацій» (Выдрин 2017: 482) , з чого можна дійти висновку, що мова дан як одна з мов манде робить перші кроки на шляху до стадії класної будови. Але в іншому місці, характеризуючи мови манде в цілому, автор пише: «Граматичний рід чи іменні класи у сучасних М.

м. відсутні. Дані мов різних груп (переважно західної гілки) дозволяють припускати наявність у прамові класифікуючої іменної морфології, проте залишається незрозумілим, чи це система іменних класів нігеро-конголезького типу» (Выдрин 2017: 35). Незрозуміло, чим зумовлена така гіпотеза, що передбачає зворотний рух мови від класності до нейтральності, адже таких реверсів, як постійно доводить і Г. А. Климов (див. вище), не буває на жодній стадії контенсивної типології мов.

Що таке синкретизм сприйняття, який впливає на мову, саме у носіїв мов манде дозволяють зрозуміти приклади переконань цих носіїв. Так, М. Коул свідчить, що школярі – носії мови кпеллє (однєї з мов манде) у 1963 році могли зайнятися математичними вправами, тільки коли їм запропонували приклади з рисом, головною їжею кпеллє, тобто не могли сприймати числа як абстрактні, відокремлені від предметів, причому тільки від знайомих предметів, поняття, а дізнавшись, що 8 можна отримати складанням 2 + 6, були обурені тим, що 8 можна отримати й новим для них складанням 3 + 5 (Коул 1997: 92–96). Про зведений в абсолют перцептивний синкретизм, що відмовляється від будь-яких проявів не тільки альтернативності, а й поверхневості, свідчить й давня частотна говірка кпеллє, яка вживається метафорично: «Я знаю, як треба почати старий орнамент на полотні, але я не знаю, як треба почати новий» (Коул – Скрибнер 1977: 246).

В цілому можна дійти висновку, що суб'єкт і об'єкт при нейтральній будові розрізняються тільки завдяки властивому ізоляції закріпленому порядку слів і свого граматичного вираження не мають, а повна відсутність або тільки зародкові стани у повних синкретизму мовах манде відмінювання, перехідності й класності іменників не дозволяють віднести ці мови навіть до мов класної будови. Отже, Г. А. Климов мав підстави визнати мови манде мовами нейтральної будови з певними застереженнями про те, що деякі з цих мов перебувають на етапі деякого руху до стадії класних мов, а можливо, і безпосередньо до інших стадій контенсивної типології мов.

3.2 Класна будова

До мов цієї будови відносять мови Центральної Африки, передусім мови банту, але лише деякі з них є мовами класної будови в чистому вигляді, оскільки інші мають граматичне протиставлення належності до істот / неістот, яке за змістом є близьким до граматичного протиставлення активності та інактивності, властивого активній будові (Климов 1983: 80).

Усі іменники цієї будови граматично поділені на такі елементарні класи, як «люди», «тварини», «рослини», «довгі предмети», «короткі предмети», «круглі предмети», «плаські предмети» та інші (Климов 1983: 80).). Настіль-

ки докладне граматичне позначення таких об'єктів відображає покрокову[4] конкретність пізнання навколишньої дійсності за її диференціальними ознаками, що поступово виявляються, без здатності до узагальнення пізнаваного за його інтегральними ознаками. Це перші, окремі та одноманітні кроки прориву із синкретичного сприйняття себе та навколишнього світу у його поверхневому сприйнятті. У цьому перцептивному стані у людини ще немає абстрактного мислення, що дає здатність до узагальнень і є можливим лише за альтернативності сприйняття, оскільки, щоб сприйняти альтернативу, потрібно вміти абстрагуватися від конкретного, не забуваючи про нього. Граматично маркована конкретність людей, тварин, рослин є конкретністю, несуттєвою для граматик будь-якої з наступних контенсивних будов, оскільки вона не корелює з абстрактним розумінням цих трьох класів як одного узагальненого «живого, належного до істот, активного». Фіксувати таку конкретність граматично – це все одно що фіксувати в лексичному значенні слова *стіл* такі ознаки, як «кількість ніжок», «висота», «форма поверхні», «колір», «матеріал» тощо, тобто ознаки для цього лексичного значення несуттєві.

Граматичні особливості дієслів класної будови є дуже синкретичними. Так, наголошується «функціонально дифузна», тобто синкретично спаяна, «з точки зору суб'єктно-об'єктної співвіднесеності низка класно-особистих показників у морфологічній структурі дієслова», дієслівних аналогів класних показників іменників, «внаслідок чого іноді суб'єктно-об'єктні відносини можуть передаватися характером їх аранжування у складі дієслівної словоформи» (Климов 1983: 90). Однак класні показники іменників, з якими узгоджуються класно-особисті показники дієслів, дозволяють, не вдаючись до порядку слів «підмет передує доповненню», розрізняти суб'єкт та об'єкт у випадках, коли вони відносяться до таких різних класів, як, наприклад, «люди» та «плаські предмети», що відповідно передбачає розрізнення активності / інактивності та належності до істот / неістот на наступних стадіях контенсивної типології та є невеликим, але все ж таки прогресом у вираженні суб'єктно-об'єктних відносин. Цей прогрес особливо помітний на тлі інших повних синкретизму граматичних особливостей мов класної будови. Так, за свідченням Г. А. Климова, морфологічні засоби, які нерідко трактуються дослідниками як такі, що виражають категорію стану, «насправді далеко виходять за своєю семантикою за межі розрізнення активу та пасиву», оскільки виражають також значення «рефлексиву, реципроку та різних версій» , інколи ж словоформи пасиву спостерігаються навіть у семантично неперехідних дієслів, і загалом «залишається незрозумілим, чи проводиться

4 Про те, що одночасно такі класи виділятися не можуть, говорить не лише здоровий глузд, а й той емпірично достовірний факт, що в різних класних мовах спостерігаються різні кількості класів.

тут якийсь специфічний принцип класифікації дієслівних лексем» (Климов 1983: 114). У класних мовах морфологія синкретично зливається зі словотвором (Климов 1983: 89–91).

У цілому зрозуміло, що, хоча класний розподіл лексики цього ладу є результатом поверхневого сприйняття можливості граматикалізації пізнаваної дійсності, він є когнітивно-еволюційним прогресом у порівнянні з майже тотальним синкретизмом нейтральної будови. Як можна переконатися, суб'єктно-об'єктні відносини в мовах класної будови завдяки класним показникам іменників і дієслів лише в очевидних випадках семантико-граматичної диференціації їх класів демонструють певну граматичну реакцію на належність до істот / неістот суб'єктів та об'єктів, не вдаючись до закріплення порядку слів, що є еволюційним проявом, відсутнім у мовах нейтральної будови.

3.3 Активна будова

Мови цієї будови представлені переважно у Північній Америці мовами на-дене, сіу, мускоги (галф), у Південній Америці мовами турі-гуарані, і навіть деякими мовами Філіппін та Австралії (Климов 1983: 80–81).

Імена та дієслова в мовах активної будови розділені спеціальними афіксами на два класи: активний та інактивний (дієслова термінологічно розрізняються як активні та стативні). Активні іменники виступають в основному при активних дієсловах, інактивні іменники – при стативних (Климов 1983: 91–92). Навіч абстрактне, з відволіканням від несуттєвого і можливе за альтернативності сприйняття, узагальнення в одне – активне (корелююче з належністю до істот у низці номінативних мов, де вона вважається реліктом активної будови[5]) – об'єднання людей, тварин і рослин, які в класній будові представлені окремо. Інактивний клас теж є результатом абстрактного узагальнення всього неактивного (належного до неістот у низці номінативних мов), перцептивно поверхово представленого окремими класами в мовах класної будови.

Однак у мовах активної будови є й прояви синкретизму та поверхневості сприйняття, що свідчить про поступовість, а не стрибкоподібність когнітивної еволюції в мовах.

Так, у сфері дієслів, категорія перехідності яких у цих мовах граматично не оформлена, спостерігається синкретизм таких однослівно виражених дієслівних понять, як «вмирати-вбивати», «горіти-палити», «сохнути-сушити», «бігти-гнати», «вставати-ставити» та інші подібні. Є також група дієслів мимовільних дії чи стану із синкретичною семантикою. Наприклад, у дав-

5 Але, як відомо, рослини в таких номінативних мовах вважаються неістотами, що, очевидно, обумовлено пізнішим сприйняттям їх носіями альтернативи не настільки помітної рухливості рослин, щоб їх можна було вважати активними істотами.

ньогрузинському реченні *U.-qwar-t* «Він любить вас» є показник множинності *-t*, який, на думку вчених, чи то вказує на об'єкт кохання як на причину почуття кохання, чи то вказує на відмову від найменування каузатора цього почуття (Климов 1981: 56–58). Ні те ні інше тлумачення таких граматичних показників не властиве афективним дієсловам у номінативній будові, і вже в ергативній будові такі вживання вважаються реліктовими. Саме з активною будовою пов'язують появу такого синкретичного синтаксичного явища, як інкорпорація (Климов 1983: 92–93).

Є граматичне розрізнення ближчого та дальшого доповнень. У активних дієслів спостерігається граматичне протиставлення відцентровості та невідцентровості. В іменній морфологічній категорії присвійності розрізняються належності органічна (невідчужувана) і неорганічна (відчужувана), зважаючи на все, обумовлені впливом опозиції активного та інактивного класів (Климов 1983: 93–94). Несуттєвість таких протиставлень пояснюється поверхневим сприйняттям якихось можливостей граматикалізації навколишньої дійсності, але за всієї такої перцептивної поверхневості це все ж таки більш абстрактні виділення ознак, ніж класна граматична маркованість круглих або пласких об'єктів.

В цілому можна сказати, що в активній будові спостерігаються результати суттєвого, обумовленого альтернативністю сприйняття прориву до абстрактності мислення, які закономірно ще співіснують з результатами впливу перцептивних синкретизму та поверхневості, хоча остання тут виглядає, безсумнівно, абстрактніше за поверхневість, яка обумовлює класифікації класної будови. Суб'єктно-об'єктні відносини отримують в активній будові граматичні характеристики активної та інактивної засад, які є несуттєвими для розрізнення суб'єкта та об'єкта, внаслідок чого їх відносини тут граматично відрізняються не рельєфніше, ніж у попередній класній будові. Однак своєрідна абсолютизація активності / інактивності з повною відмовою від граматичного вираження безлічі класів іменників і дієслів, властивого класним мовам, все ж таки є першим у цих відносинах і важливим для них принципом дихотомічного поділу, який застосовується і вдосконалюється на двох наступних стадіях контенсивної типології мов.

3.4 Ергативна будова[6]

Усі іменники цієї будови не діляться на несуттєві граматичні класи, як у класній і частково активній будовах (Климов 1983: 95), що, безумовно, є результатом подальшої когнітивної еволюції носіїв мов. Ці іменники впер-

6 Мови цієї та номінативної будов не перераховуємо, оскільки вони досить добре відомі.

ше в контенсивній типології мов діляться на ситуативні класи суб'єктів та об'єктів дії, для граматичного вираження яких навіть є (як лише два відмінки ергативної системи в цілому) ергативний і абсолютний відмінки, що, втім, тільки зовні збігається з номінативом і акузативом номінативної будови (Климов 1983: 95).

В ергативній системі й усі дієслова розділені «на два класи слів, що зовні нагадують розподіл на транзитивні та інтразитивні дієслова, властивий номінативній системі, однак не цілком збігаються з ним», – стримано зауважує Г. А. Климов (Климов 1983: 214). Така стриманість цілком пояснюється тим, що тривалий час дієслова ергативної будови трактувалися як транзитивні та інтразитивні. Але поступово прийшло розуміння того, що, по-перше, при транзитивному дієслові в номінативній будові вживається номінатив, що має тільки суб'єктне значення, а після такого дієслова вживається акузатив, що має тільки об'єктне значення, чого немає в ергативній будові, по-друге, транзитивне дієслово у номінативній будові має категорію стану, яка в ергативній будові відсутня. Це свого часу логічно призвело О. Є. Кібрика до необхідності назвати дієслова ергативної будови не транзитивним та інтразитивним, а агентивним та фактитивним (Кибрик 1976: 34–35). Як зауважує Г. А. Климов, «існують численні підстави вважати, що будівні компоненти ергативності орієнтовані на вираз не суб'єкта та об'єкта, а глибинних семантичних ролей агентива (джерела дії) і фактитива (носія дії)» (Климов 1983: 215). Визначення «глибинних» вчений застосовує не випадково. Так він, вочевидь, із властивою його науковому стилю обережною політкоректністю згладжує синкретичну сутність відмінків ергативної будови, але все ж таки приховати її він не може: «У спеціальній літературі вже давно встановлено, що структурні компоненти ергативної будови передають суб'єктно-об'єктні відносини синкретично. Так, ергативний відмінок слугує відмінком не тільки суб'єкта перехідної дії, але й непрямого об'єкта (інструменту дії, адресата тощо), а абсолютний відмінок – відмінком суб'єкта неперехідної дії і прямого об'єкта» (Климов 1983: 215). І тут важливо зрозуміти пару взаємопов'язаних особливостей: по-перше, суб'єкт дії у значенні такого, що є непрямим, ергативного відмінка є не активним, як це спостерігається у значенні номінативу в номінативній будові, а пасивним, завдяки чому конструкцію ергативного відмінка з дієсловом в ергативній будові довгий час помилково-поверхнево вважали структурно близьким до пасивної конструкції номінативної будови (Климов 1983: 6); по-друге, суб'єкт неперехідної дії у значенні абсолютного відмінка не може бути визнаний істинно активним, оскільки, демонструючи можливість вживання лише з неперехідним дієсловом, не здатний поширити дію безпосередньо на об'єкт, як це може відбуватися у номінативній будові.

Когнітивно-еволюційне та посибілістичне трактування дієслівної перехідності[7] дозволяє говорити про те, що керуюче прямим об'єктом перехідне дієслово номінативної будови свідчить про самостійність рішення суб'єкта такої дієслівної дії, яке такий самостійний суб'єкт переносить на об'єкт і за яке він готовий нести відповідальність. Такий суб'єкт характеризується справжньою активністю та безперечною альтернативністю сприйняття, оскільки він самостійно вирішує, переносити цю дію на об'єкт чи ні (Эпштейн 2007; Некрылова 2018).

Тут доречно згадати й про те, що у різних номінативних мовах можуть спостерігатися різні ступені самостійності суб'єкта дії, що проявляється у перехідності. Так, у сучасній англійській мові перехідними є майже всі дієслова, а в сучасній російській мові – лише третина, хоча у колишні віки російських перехідних дієслів було більше. Наприклад, раніше перехідними були такі частотні та важливі для російської мовної картини світу дієслова, як *работать* та *воевать* (Эпштейн, 2007), і найбільше перехідність російських дієслів постраждала у XX столітті: «Зменшення вживання перехідних дієслів доводиться на початок 1930-х років, тобто на момент згортання НЕПу (головною особливістю якого була свобода підприємництва)» (Некрылова, 2018, с. 6). М. Н. Епштейн та О. Л. Некрилова констатують також тенденцію відродження втраченої раніше перехідності російських дієслів у пострадянський час (пор. нормативне *гулять с ребенком* та чатовий неологізм *гулять ребенка*) (Эпштейн, 2007; Некрылова 2018: 6–12), але Т. Б. Радбіль резонно з цього приводу зауважує: «Незважаючи на свою певну активність, процес «розвитку перехідності» в сучасній російській мові за ступенем своєї поширеності не витримує порівняння зі зворотним процесом «експансії безособовості чи пасивно-зворотності». Інноваційні тенденції в російській граматиці показують значне розширення сфери застосування пасивно-зворотніх і безособових конструкцій, особливо стосовно концептуалізації ситуацій або психічних станів, які вимагають за логікою активної «присутності» агенсу» (Радбиль 2013: 32). Такі відомості про кількість у сучасній російській мові перехідних дієслів та пасивно-зворотніх конструкцій цілком корелюють з відомостями про кількість у сучасній Росії носіїв російської мови, які демонструють самостійність / несамостійність мислення, про що прямо пише Г. Вежбицька, фіксуючи такі особливості російсь-

---

7 Посибілістичний підхід є методологією філософії посибілізму як створеного М. Н. Епштейном нового методологічного напрямку гуманітарних наук, в якому модальність можливості стає для процесу пізнання більш важливою, ніж модальності сущого та необхідного (Эпштейн 2001). «Понятійна сумісність когнітивно-еволюційного та посибілістичного підходів при вивченні сутності перехідності-неперехідності та змін, які спостерігаються в даній сфері, цілком очевидна: альтернативне сприйняття як вища, нормативна, ступінь сприйняття, що забезпечує абсолютну логічність мислення та мови, є альтернативним сприйняттям можливостей, оскільки можливості і є альтернативами…» (Некрылова 2018: 6).

кого менталітету, як «підкреслення обмеженості логічного мислення, людського знання та розуміння», «відчуття того, що людям непідвладне їхнє власне життя, що їхня здатність контролювати життєві події обмежена», «схильність російської людини до фаталізму, смиренності та покірності», «недостатня виділеність індивіда як автономного агента, як особи, яка прагне своєї мети і намагається її досягти, як контролера подій» (Вежбицкая 1996: 34). Наведені відомості доводять, що роль дієслівної перехідності в успішності контенсивної стадіальності переоцінити неможливо.

При ергативній ж будові суб'єкт не може самостійно вирішити перенести дію на об'єкт і відповідно не готовий нести за це відповідальність. Такі переконання формуються в умовах, коли люди самостійно не вирішують і не беруть на себе відповідальність тому, що, згідно з їхніми переконаннями, вирішувати і нести за це відповідальність готові якісь сильніші, могутніші сили: невідомі сили навколишнього світу, з яким люди нерозривно пов'язані, у тому числі люди, які мають владу. Безсумнівно, це свідчення прояву синкретизму сприйняття, що спостерігається й у функціональній дифузності кожного з двох відмінків ергативної будови.

Але на закінчення цього підрозділу важливо підкреслити, що синкретизм сприйняття, відображений у вираженні суб'єктно-об'єктних відносин ергативної будови, вперше в контенсивній типології все ж таки досить істотно ослаблений виявленим тут альтернативним сприйняттям можливості створення спеціальних – суб'єктного та об'єктного – відмінків, які ще мають синкретичні функції, але альтернатива цих синкретичних відмінків є очевидною предтечею майбутньої альтернації їх поки що синкретично пов'язаних функцій прямими і непрямими відмінками номінативної будови.

3.5 Номінативна будова

Вище було сказано, що номінатив номінативної системи передає семантику суб'єкта, який характеризується справжньою активністю та безперечною альтернативністю сприйняття, оскільки він самостійно вирішує, переносити цю дію на об'єкт чи ні. Відповідно і акузатив має значення істинного, тобто не обтяженого ергативним відмінковим синкретизмом, прямого об'єкта. Важливо, що й непрямі відмінки номінативної будови притаманні лише їй та є своєрідними транспозиціями номінатива та акузатива (Климов 1983: 45–50).

Іншою, пов'язаною з попередньою, загальновідомою особливістю номінативної будови є обумовлений альтернативністю сприйняття розвиток істинної перехідності дієслів: розрізнення дієслів істинно перехідних, наприклад *вбивати* і *палити*, і істинно неперехідних, наприклад *вмирати* і *горіти*, замість синкретичних дієслів, найбільш відомих в активній будові зі значеннями "вмирати-вбивати", "горіти-палити"; здатність перехідних дієслів мати

категорію активного / пасивного стану, чого немає у дієслів попередніх контенсивних будов; здатність одного й того самого дієслова бути перехідним і неперехідним у різних значеннях (лексико-семантичних варіантах), наприклад *Я вмію писати оповідання для дітей* і *Я вмію писати*.

Таким чином, номінативна будова є результатом переважно альтернативного сприйняття,[8] при якому суб'єкт та об'єкт вперше постають вираженими функціонально однозначними відмінками, що корелюють із істинною, що має категорію стану, дієслівною перехідністю.

4 Висновки

Когнітивно-еволюційна інтерпретація контенсивної типології мов дозволила довести її стадіальність: переходи від нейтральної будови до класної будови, від класної будови до активної будови і від активної будови до ергативної або номінативної будови підтверджуються супроводжуючою ці переходи еволюцією сприйняття:

від майже абсолютного синкретизму при нейтральній будові, де суб'єктно-об'єктні відносини граматичного оформлення не мають, до незначно ослабленого синкретизму та тотальної поверхневості при класній будові, де суб'єктно-об'єктні відносини завдяки класним показникам іменників та дієслів у очевидних випадках семантико-граматичної диференціації їх класів демонструють певну граматичну реакцію на належність до істот / неістот суб'єктів та об'єктів, не вдаючись до закріплення порядку слів, що є еволюційним проявом, відсутнім у мовах нейтральної будови;

далі до досить ослаблених синкретизму і поверхневості та початкової альтернативності при активній будові, де суб'єктно-об'єктні відносини набувають граматичних характеристик активної та інактивної засад, які є несуттєвими для розрізнення суб'єкта та об'єкта, внаслідок чого їх відносини тут граматично відрізняються не рельєфніше, ніж у попередній класній будові, проте абсолютизація активності / інактивності з повною відмовою від граматичного вираження безлічі класів іменників і дієслів, властивого класним мовам, все ж таки є першим у цих відносинах і важливим для них принципом дихотомічного поділу, який застосовується і вдосконалюється на двох наступних стадіях контенсивної типології мов;

далі або до ослабленого синкретизму і однобічно виявленої альтернативності при ергативній будові, де суб'єкт і об'єкт вперше набувають від-

8 Синкретизм і поверхневість сприйняття можуть бути причинами якихось граматичних та інших явищ цієї будови, але, безумовно, лише як винятки, що підтверджують загальне правило альтернативності й поступово сходять нанівець (наприклад, як це відбувається у сфері граматичних варіантів російської мови, можна побачити в Попов 2015).

мінкових, але ще функціонально синкретичних форм, що корелюють з такою ж дієслівною перехідністю, однак саме альтернатива цих синкретичних відмінків є очевидною предтечею майбутньої альтернації їх поки що синкретично пов'язаних функцій прямими і непрямими відмінками номінативної будови,

або до фрагментарних синкретизму і поверхневості й цілком розвиненої альтернативності при номінативній будові, де суб'єкт та об'єкт вперше постають вираженими функціонально однозначними відмінками, що корелюють із істинною, що має категорію стану, дієслівною перехідністю.

Проведений у статті аналіз дозволяє переконатися в тому, що на кожній стадії контенсивної типології мов, навіть на першій, що умовно вважається початковою, відбувається те чи інше, різне за своєю значущістю, пряме чи непряме, граматичне прояснення суб'єктно-об'єктних відносин, обумовлене тією чи іншою, теж різною за значущістю, еволюцією сприйняття, що й доводить стадіальність розробленої Г. А. Климовым контенсивної типології мов.

Література

Бичакджан 2008 = Бернар Бичакджан, Эволюция языка: демоны, опасности и тщательная оценка, в: *Разумное поведение и язык* 1: *Коммуникативные системы животных и язык человека. Проблема происхождения языка*, сост. А. Д. Кошелев – Т. В. Черниговская, Москва: Языки славянских культур, 2008, 41–58.
[Bernar Bičakdžan, Evoljucija jazyka: demony, opasnosti i tščateľnaja ocenka, v: *Razumnoe povedenie i jazyk* 1: *kommunikativnye sistemy životnyh i jazyk čeloveka. Problema proishoždenija jazyka*, sost. A. D. Košelev – T. V. Černigovskaja, Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur, 2008, 41–58.**]**

Вежбицкая 1996 = Анна Вежбицкая. *Культура. Познание*, пер. с англ., отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой, Москва: Русские словари, 1996.
[Anna Vežbickaja, *Kul'tura. Poznanie*, per. s angl., otv. red. M. A. Krongauz, vstup. st. E. V. Padučevoj, Moskva: Russkie slovari, 1996.**]**

Выдрин 2017 = В. Ф. Выдрин, Манде языки, в: *Языки мира: языки манде*, РАН. Институт языкознания, ред. колл.: В. Ф. Выдрин – Ю. В. Мазурова – А. А. Кибрик – Е. Б. Маркус, Санкт-Петербург: Нестор-История, 2017.
[V. F. Vydrin, Mande jazyki, v: *Jazyki mira: jazyki mande*, RAN. Institut jazykoznanija, red. koll.: V. F. Vydrin – Ju. V. Mazurova – A. A. Kibrik – E. B. Markus, Sankt-Peterburg: Nestor-Istorija, 2017.**]**

Кибрик 1992 = А. Е. Кибрик, *Очерки по общим и прикладным вопросам языкознания (универсальное, типовое и специфичное в языке)*, Москва: Изд-во МГУ, 1992.
[A. E. Kibrik, *Očerki po obščim i prikladnym voprosam jazykoznanija (universal'noe, tipovoe i specifičnoe v jazyke)*, Moskva: Izd-vo MGU, 1992.**]**

Кибрик 1976 = А. Е. Кибрик, *Структурное описание арчинского языка методами полевой лингвистики,* Автореф. дис. на соискание уч. ст. докт. филол. наук, Москва, 1976.
[A. E. Kibrik, *Strukturnoe opisanie arčinskogo jazyka metodami polevoj lingvistiki*, avtoref. dis. na soiskanie uč. st. dokt. filol. nauk, Moskva, 1976.**]**

Климов 1973а = Г. А. Климов, *Очерк общей теории эргативности*, Москва: Наука, 1973.
[G. A. Klimov, *Očerk obščej teorii ergativnosti*, Moskva: Nauka, 1973.**]**

Климов 1973б = Г. А. Климов, *Типология языков активного строя*, Москва: Наука, 1973.
[G. A. Klimov, *Tipologija jazykov aktivnogo stroja*, Moskva: Nauka, 1973.**]**

Климов 1981 = Г. А. Климов, *Типологические исследования в СССР (20-40-е годы)*, Москва: Наука, 1981.
[G. A. Klimov, *Tipologičeskie issledovanija v SSSR (20–40-e gody)*, Moskva: Nauka, 1981.**]**

Климов 1983 = Г. А. Климов, *Принципы контенсивной типологии*, Москва: Наука, 1983.
[G. A. Klimov, *Principy kontensivnoj tipologii*, Moskva: Nauka, 1983.**]**

Коул 1997 = Майкл Коул, *Культурно-историческая психология: наука будущего*, пер. с англ., Москва: Когито-Центр, Институт психологии РАН, 1997.
[Majkl Koul*, Kul'turno-istoričeskaja psihologija: nauka buduščego*, per. s angl., Moskva: Kogito-Centr, Institut psihologii RAN, 1997.**]**

Коул – Скрибнер 1977 = М. Коул – С. Скрибнер, *Культура и мышление: психологический очерк*, пер. с англ. П. Тульвисте; ред. и предисл. А. Р. Лурия, Москва: Прогресс, 1977.
[M. Koul – S. Skribner, *Kul'tura i myšlenie: psihologičeskij očerk*, per. s angl. P. Tul'viste; red. i predisl. A. R. Lurija, Moskva: Progress, 1977.**]**

Меркулов 2003 = И. П. Меркулов, *Эволюционная эпистемология: проблемы, перспективы* 1, Санкт-Петербург: Издательство РХГИ, 2003.
[I. P. Merkulov, *Evoljucionnaja epistemologija: problemy, perspektivy* 1, Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo RHGI, 2003.**]**

Меркулов 2006 = И. П. Меркулов, *Эпистемология (когнитивно-эволюционный подход)* 2, Санкт-Петербург: Издательство РХГА, 2006.
[I. P. Merkulov, *Epistemologija (kognitivno-evoljucionnyj podhod)* 2, Sankt-Peterburg: Izdatel'stvo RHGA, 2006.**]**

Мещанинов 1936 = И. И. Мещанинов, *Новое учение о языке: стадиальная типология*, Ленинград: ОГИЗ: Государственное социально-экономическое издательство, Ленинградское отделение, 1936.
[I. I. Meščaninov, *Novoe učenie o jazyke: stadial'naja tipologija*, Leningrad: OGIZ: Gosudarstvennoe social'no-ekonomičeskoe izdatel'stvo, Leningradskoe otdelenie, 1936.**]**

Мещанинов 1940 = И. И. Мещанинов, *Эргативная конструкция в языках различных типов*, Ленинград: Государственное учебно-педагогическое издательство НАРКОМПРОСА РСФСР, Ленинградское отделение, 1940.
[I. I. Meščaninov, *Ergativnaja konstrukcija v jazykah različnyh tipov*, Leningrad: Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo NARKOMPROSA RSFSR, Leningradskoe otdelenie, 1940.**]**

Мещанинов 1967 = И. И. Мещанинов, *Общее языкознание: к проблеме стадиальности в развитии слова и предложения: учебное пособие для литературных факультетов пединститутов и филологических факультетов университетов*, Ленинград: Наука, Ленинградское отделение, 1967.
[I. I. Meščaninov, *Obščee jazykoznanie: k probleme stadial'nosti v razvitii slova i predloženija: učebnoe posobie dlja literaturnyh fakul'tetov pedinstitutov i filologičeskih fakul'tetov universitetov*, Leningrad: Nauka, Leningradskoe otdelenie, 1967.**]**

Некрилова 2018 = О. Л. Некрилова, *Перехідність-неперехідність дієслів у російській мові: когнітивно-еволюційний та посібілістичний аспекти*, автореф. дис. на здобуття вч. ст. канд. філол. наук, Харків, 2018.
[O. L. Nekrilova, *Perehidnist'-neperehidnist' dijeśliv u rosijs'kij movi: kognityvno-evoljucijnyj ta posybilističnyj aspekty*, avtoref. dys. na zdobuttja vč. st. kand. filol. nauk, Harkiv, 2018.**]**

Попов 2013 = С. Л. Попов, *Когнитивные основания эволюции форм русского синтаксического согласования: монография*, Харьков: НТМТ 2013.
[S. L. Popov, *Kognitivnye osnovanija evoljucii form russkogo sintaksičeskogo soglasovanija: monografija*, Har'kov: NTMT, 2013.**]**

Попов 2015 = С. Л. Попов, *Грамматические варианты в русском языке: когнитивно-эволюционный аспек*, дис. на соискание уч. ст. докт. филол. наук, Харьков, 2015.
[S. L. Popov, *Grammatičeskie varianty v russkom jazyke: kognitivno-evoljucionnyj aspekt*, dis. na soiskanie uč. st. dokt. filol. nauk, Har'kov, 2015.**]**

Попов 2016 = Сергей Попов, Метонимия и метафора как корреляты двух этапов вынужденно поверхностного восприятия возможности создать новое лексическое значение, *Jazykovedný časopis* (Bratislava) 67.1 (2016), 31–44.
[Sergej Popov, Metonimija i metafora kak korreljaty dvuh etapov vynuždenno poverhnostnogo vosprijatija vozmožnosti sozdat' novoe leksičeskoe značenie, *Jazykovedný časopis* (Bratislava) 67.1 (2016), 31–44.**]**

Попов 2017а = Сергей Попов, Когнитивно-эволюционное исследование появления определенного и неопределенного артиклей, *Jezikoslovni zapiski* 23.1 (2017), 225–240.
[Sergej Popov, Kognitivno-evoljucionnoe issledovanie pojavlenija opredelennogo i neopredelennogo artiklej, *Jezikoslovni zapiski* 23.1 (2017), 225–240.**]**

Попов 2017б = Сергей Попов, Основные направления перцептивно-логической эволюции лексики русского языка, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 62.2 (2017), 343–353.
[Sergej Popov, Osnovnye napravlenija perceptivno-logičeskoj evoljucii leksiki russkogo jazyka, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 62.2 (2017), 343–353.**]**

Попов 2019 = Сергей Попов, Об объясняющей межъязыковые различия и объединяющей разнообразие языков мира универсальной перцептивной модели: детализация, *Jezikoslovni zapiski* 25.2 (2019), 161–178.
[Sergej Popov, Ob ob"jasnjajuščej mežjazykovye različija i ob"edinjajuščej raznoobrazie jazykov mira universal'noj perceptivnoj modeli: detalizacija, *Jezikoslovni zapiski* 25.2 (2019), 161–178.**]**

Попов 2020 = Сергей Попов, Когнитивно-эволюционная интерпретация концепции Б. Ф. Поршнева о физиологических предпосылках появления языка, *Jezikoslovni zapiski* 26.1 (2020), 187–204.
[Sergej Popov, Kognitivno-evoljucionnaja interpretacija koncepcii B. F. Poršneva o fiziologičeskih predposylkah pojavlenija jazyka, *Jezikoslovni zapiski* 26.1 (2020), 187–204.**]**

Попов 2021 = Сергей Попов, Когнитивно-эволюционное исследование причин сходств и различий между генетическим кодом и лингвистическим кодом, а также отдельными семиотическими системами, *Jezikoslovni zapiski* 27.1 (2021), 213–234.
[Sergej Popov, Kognitivno-evoljucionnoe issledovanie pričin shodstv i različij meždu genetičeskim kodom i lingvističeskim kodom, a takže otdel'nymi semiotičeskimi sistemami, *Jezikoslovni zapiski* 27.1 (2021), 213–234.**]**

Поппер 2000 = Карл Раймунд Поппер, Эволюционная эпистемология, в: *Эволюционная эпистемология и логика социальных наук: Карл Поппер и его критики*, сост. Д. Г. Лахути – В. Н. Садовского – В. К. Финна, пер. с англ., Москва: Эдиториал УРСС, 2000, 57–74.
[Karl Rajmund Popper, Evoljucionnaja epistemologija, v: *Evoljucionnaja epistemologija i logika social'nyh nauk: Karl Popper i ego kritiki*, sost. D. G. Lahuti – V. N. Sadovskogo – V. K. Finna, per. s angl., Moskva: Editorial URSS, 2000, 57–74.**]**

Потебня 1968 = А. А. Потебня, *Из записок по русской грамматике* III: *об изменении значения и заменах существительного*, Москва: Просвещение, 1968.
[A. A. Potebnja, *Iz zapisok po russkoj grammatike* III: *ob izmenenii značenija i zamenah suščestvitel'nogo*, Moskva: Prosveščenie, 1968.**]**

Радбиль 2010 = Т. Б. Радбиль, *Основы изучения языкового менталитета: учеб. пособие*, Москва: Флинта – Наука, 2010.
[T. B. Radbil', *Osnovy izučenija jazykovogo mentaliteta: učeb. posobie*, Moskva: Flinta – Nauka, 2010.**]**

Эпштейн 2007 = М. Н. Эпштейн, О творческом потенциале русского языка. Грамматика переходности и транзитивное общество, в: *Знамя*, 2007, № 3, http://magazines.russ.ru/znamia/ 2007/3/ep18.html.
[M. N. Epštejn, O tvorčeskom potenciale russkogo jazyka. Grammatika perehodnosti i tranzitivnoe obščestvo, *Znamja* 2007.3, http://magazines.russ.ru/znamia/ 2007/3/ep18.html.**]**

Эпштейн 2001 = М. Н. Эпштейн, *Философия возможного*, Санкт-Петербург: Алетейя, 2001.
[N. Epštejn, *Filosofija vozmožnogo*, Sankt-Peterburg: Aletejja, 2001.**]**

Sapir 1921 = Edward Sapir, *Language: an introduction to the study of speech*, New York: Harcourt, Brace and Co, 1921.

Povzetek

O problemu stadialnosti v kontenzivni tipologiji jezikov, ki jo je razvil Georgij A. Klimov: kognitivni in evolucijski vidik

Predlagana kognitivna in evolucijska interpretacija kontenzivne tipologije jezikov, ki jo je razvil Georgij Klimov, si prizadeva dokazati njeno stadialnost. Članek predstavlja bistvo kognitivne in evolucijske teorije jezika, ki vključuje povečano pozornost do percepcije na vseh stopnjah, ki vplivajo na logiko kot strukturo mišljenja in na jezik, povezan s to strukturo. Posebna pozornost je namenjena kognitivnemu in evolucijskemu pomenu glagolske tranzitivnosti za razumevanje stadialnosti kontenzivne tipologije jezikov. Članek dokazuje, da prehode iz nevtralne strukture v strukturo slovničnih razredov, iz razredne strukture v aktivno in iz aktivne strukture v ergativno ali imenovalniško strukturo potrjuje evolucija zaznavanja maternega govorca, ki spremlja te prehode, od sinkretizma k eksternalizmu in od eksternalizma k alternaciji.

Summary

On the Problem of Stadiality in the Contensive Typology of Languages Developed by Georgy Klimov: a Cognitive and Evolutionary Aspect

The proposed cognitive and evolutionary interpretation of a contensive typology of languages developed by Georgy Klimov aims at proving its stadiality. This article presents the essence of a cognitive and evolutionary theory of language, which involves increased attention to perception at all its stages influencing logic as a thinking structure and language connected with that structure. Special attention is paid to the cognitive and evolutionary importance of verbal transitivity for understanding the stadiality of a contensive typology of languages. The article demonstrates that transitions from a neutral structure to a class-based one, from a class-based structure to an active one, and from an active structure to an ergative or nominative one are verified by the evolution of the native speaker's perception, accompanying those transitions, from syncretism to externalism and from externalism to alternativeness.